

Watervogels Krammer
telseizoen 2019/2020

Auteur

K.D. (Dirk) van Straalen

Datum: 15 maart 2021

staatsbosbeheer

Titel: Watervogels Krammer

Subtitel: Telseizoen 2019/2020

Contactpersoon: Dirk van Straalen

Email: dirk@deltamilieu.nl

Telefoon: 06-46046028

Status uitgave: definitief

Rapport nr.: 2020-11

Datum uitgave: 15 maart 2021

Samenstellers: ing. K.D. van Straalen

Aantal pagina's inclusief bijlagen: 25

Projectleider: Ir F.A. Arts

Naam en adres opdrachtgever: Staatsbosbeheer Zuid-Hollandse Delta
t.a.v. Theo Muusse
Veerweg 1c
3281LX Numansdorp

Referentie opdrachtgever: -

Akkoord voor uitgave: Directie Deltamilieu Projecten
P.S. Roege

Paraaf:

Graag citeren als: van Straalen K.D. 2020. Watervogels Krammer, telseizoen 2019/2020. Rapportnr. 2020-11, Deltamilieu Projecten, Vlissingen.

Deltamilieu Projecten is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Deltamilieu Projecten; opdrachtgever vrijwaart Deltamilieu Projecten voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Deltamilieu Projecten / Staatsbosbeheer Zuid-Hollandse Delta

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Deltamilieu Projecten, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

deltamilieu
PROJECTEN

Postadres
Postbus 315
4100 AH Culemborg
info@deltamilieu.nl
deltamilieuprojecten.nl

Bezoekadres
Edisonweg 53D
4382 NV Vlissingen
T: 0118 466 280

Voorwoord

In dit rapport worden de resultaten gepresenteerd van de watervogeltellingen in drie deelgebieden van het Krammer-Volkerak in de periode juli 2019 t/m juni 2020. De tellingen omvatten de telgebieden Nieuwkoopse Eilanden, Noorderkrammer & Krammersche Slikken West en Plasjes Philipsdam. De meest recente ontwikkelingen in de watervogelpopulaties worden toegelicht.

De trend van het seizoengemiddelde van watervogels is op lange termijn positief, met name bij de viseters en planteneters. Het seizoengemiddelde bereikte in de Krammer voor zowel planteneters, bodemdiereters als viseters een maximum in 2019/2020. De planteneters vormen veruit de talrijkste groep. Benthivoren worden vooral vertegenwoordigd door verschillende soorten duikeenden, steltlopers zijn erg schaars.

De Krammer is een belangrijk gebied voor watervogels, het herbergt diverse internationaal belangrijke aantallen. Met name in de ruiperiode (medio juni tot september) is dit deel van het Krammer-Volkerak één van de belangrijkste gebieden voor watervogels in Nederland. Van soorten als fuut en kraakeend komt meer dan 1% van de fly-way populatie in dit gebied om te ruien. Het gebied is volop in ontwikkeling. Jaarlijks worden nieuwe soorten vastgesteld. Door de aanwezigheid van velden met waterplanten (fonteinkruiden, aardvederkruid en kranswieren) in combinatie met luwe zones tussen de eilanden, relatieve ondiepte en rust zorgen voor unieke situatie voor vogels.

Disclaimer

De studie betreft een beoordeling van de huidige aanwezigheid van beschermde soorten planten en dieren. Deze beoordeling is gebaseerd op bronnenonderzoek, veldonderzoek en deskundigenoordeel. Veldonderzoek is altijd een momentopname. Deltamilieu Projecten waarborgt dat het onderzoek is uitgevoerd door deskundige onderzoekers volgens de gangbare standaardmethoden. Het bureau is niet aansprakelijk voor waarnemingen van soorten door derden en waarnemingen die na afronding van de studie bekend worden gemaakt.

Inhoud

1	Inleiding.....	5
2	Methode.....	6
3	Gebiedsbeschrijving	7
	3.1 Nieuwkoopert eilanden (BR5151).....	7
	3.2 Noorder-Krammer (BR5152).....	7
	3.3 Plasjes Philipsdam (ZH8754)	7
4	Resultaten.....	8
	4.1 Inleiding voedselgroepen	8
	4.2 Herbivoren – planteneters.....	8
	4.3 Piscivoren – viseters	11
	4.4 Benthivoren - bodemdiereters	13
	4.5 Meeuwen en sterns	15
	4.6 Roofvogels	16
5	Recente ontwikkelingen Krammer.....	17
	5.1 Verstoring	17
6	Conclusies en aanbevelingen	19
	6.1 Conclusies.....	19
	6.2 Aanbevelingen	19
7	Literatuur.....	20
	Bijlage 1 Jaaroverzicht BR5151.....	21
	Bijlage 2 Jaaroverzicht BR5152.....	23
	Bijlage 3 Jaaroverzicht ZH8754.....	24

1 Inleiding

Het Krammer-Volkerak is als het grootste zoetwaterbekken van het Deltagebied het belangrijkste ruigebied voor diverse soorten eenden, meerkoet en fuut. Het Krammer-Volkerak is sinds de waterkwaliteitsverbetering (rond 2009) een cruciale schakel geworden voor watervogels. Vanaf juni arriveren de eerste ruiende kraakeenden en meerkoeten, in juli geoorde fuut, fuut en kuifeend en in augustus/september de slobbeenden, pijlstaarten en smienten. Met name de laatste drie soorten trekken vervolgens grotendeels door naar de zoute delta, waar ze overwinteren. In de winter is met name de luwe zone tussen de Nieuwkoopse eilanden belangrijk als slaapplek voor ganzen, middelste zaagbek en brilduiker. Omdat structurele tellingen van slaapplekken in het Krammer-Volkerak niet worden uitgevoerd ontbreekt informatie over slaapplekken in deze rapportage.

Watervogels vormen een voor iedereen waarneembaar onderdeel van het ecosysteem. Omdat ze hoog in de voedselketen staan, reageren ze sterk op veranderingen in het watersysteem. Vogels kunnen daardoor een signaalfunctie vervullen: vanuit het systeem naar de onderzoeker, en via de onderzoeker naar beheerder en beleidsmaker. Voor de waterbeheerder is informatie over de vogelstand onontbeerlijk gebleken. Voor N2000 geldt de verplichting om deze soorten adequaat te beschermen en indicatieve soorten steeds te actualiseren in het beheerplan.

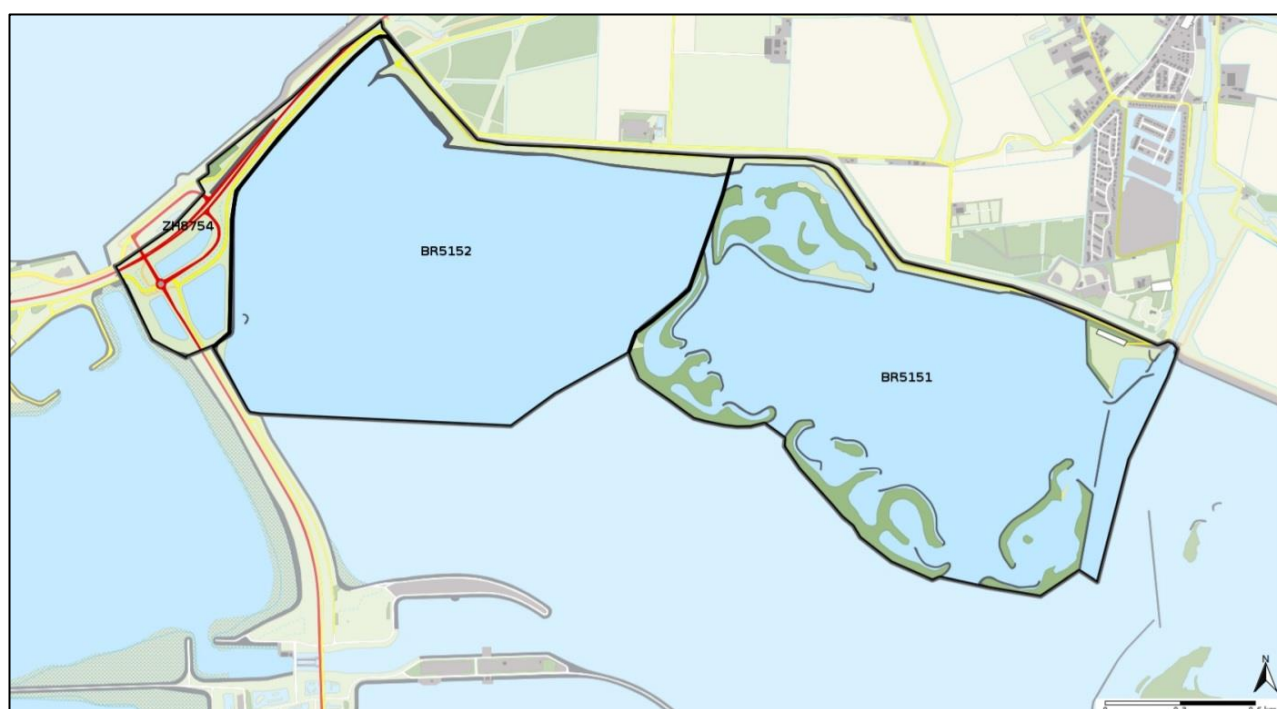
Voorliggend rapport geeft de resultaten weer van de watervogeltellingen in de periode juli 2019 t/m juni 2020. De tellingen omvatten de telgebieden Nieuwkoopse Eilanden (BR5151), Noorderkrammer & Krammersche Slikken West (BR5152) en Plasjes Philipsdam (ZH8754) (Figuur 1). Het voornaamste doel van dit rapport is het presenteren van de telgegevens zodat deze voor algemeen gebruik beschikbaar zijn. Ten behoeve van beleid en beheer zijn deze gegevens beschikbaar via Sovon Vogelonderzoek Nederland.

In dit rapport zijn per watersysteem van alle soorten de getelde aantallen per maand opgenomen. Worden de trends besproken. Verder wordt ingegaan op recente ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op het voorkomen van watervogels.

2 Methode

De watervogeltellingen vinden maandelijks plaats rondom het midden van de maand. Hierbij wordt rekening gehouden met weersomstandigheden als wind en regen. Met een telescoop moeten grote afstanden worden overbrugt, waardoor gunstige omstandigheden essentieel zijn voor een kwalitatieve telling. De tellingen vinden altijd plaats in de ochtend, bij voorkeur een uur na zonsopkomst. Dit heeft te maken met de meest ideale lichtomstandigheden. Het gebied wordt vanaf de omliggende dijken, Grevelingendam en Philipsdam overzien met telescoop en verrekijker. De aantallen worden direct in het veld ingevoerd via Avimap en aan het einde van de telling geüpload naar Sovon. In het seizoen 2019/2020 zijn alle tellingen zonder problemen uitgevoerd.

Figuur 1. Telgebieden Krammer (Bron: Sovon)

Tellingen zijn ingevoerd in de mobiele applicatie Avimap, via deze app zijn de waarnemingen online in het watervogelbestand van Sovon ingevoerd. Bij de invoer in Avimap vindt automatisch een controle plaats op nieuwe maxima of soorten die in de betreffende tijd van het jaar zeldzaam of afwezig zijn. De online ingevoerde tellingen zijn daarna gecontroleerd op compleetheid. Aan het einde van het seizoen vond er nog een extra controle plaats, waarbij o.a. is gekeken naar onwaarschijnlijke soorten in een bepaalde maand (bijv. een visdief in januari), het hoogste aantal van een soort in een gebied en het aantalsverloop van elke soort.

Voor analyses wordt gebruik gemaakt van de volgende indeling van watervogels in voedselgroepen:

- Benthivoren (bodemdiereters; o.a. schelpdieren en wormen):
bergeend, brilduiker, duikeenden, zee-eenden, alle steltlopers (m.u.v. kievit en goudplevier).
- Herbivoren (planteneters):
zwanen, ganzen, grondeleenden (m.u.v. bergeend), waterhoen, meerkoet.
- Piscivoren (viseters):
duikers, futen, aalscholvers, reigers, lepelaar, zaagbekken.

3 Gebiedsbeschrijving

3.1 Nieuwkoopse eilanden (BR5151)

De Nieuwkoopse eilanden of archipel bestaat uit een reeks eilanden welke een relatief ondiep deel van de Krammer ter hoogte van Oude Tonge omzomen. De eilanden zijn in de loop der tijd begroeid met houtige vegetatie, met daarin soorten als berk, duindoorn, wilgen en rode kornoelje. Op deze eilanden broeden in grote kolonies aalscholvers, blauwe reigers en grote zilverreigers. In sommige jaren zijn ook broedende kleine zilverreiger en kwak vastgesteld. Op de eilanden broeden grauwe ganzen, maar ook kuifeenden en krakeenden. Door de relatieve ondiepte en de gevarieerde structuur van de eilanden is het gebied een ideaal paai en opgroeigebied voor vissen. In de door eilanden begrensde baai bevinden zich in de zomermaanden enorme velden ondergedoken waterplanten. Deze velden waterplanten dienen als voedsel voor diverse watervogels en zijn belangrijk voor vissen. De velden waterplanten zijn in sommige periodes zo volumineus dat kleinere soorten watervogels zoals slobbeend en wintertaling hierop kunnen lopen. Ook zijn op de velden foeragerende bonte strandlopers en kieviten vastgesteld. De baai van de Nieuwkoopse eilanden is in de loop der jaren uitgegroeid tot één van de belangrijkste ruigebieden voor watervogels van Nederland. In deze periode waarin watervogels niet kunnen vliegen biedt het gebied rust, luwte, veiligheid en voedsel. De bomen op de omliggende eilanden zijn een uitstekende uitkijkpost voor soorten als zeearend en havik.

3.2 Noorder-Krammer (BR5152)

Ten westen van de Nieuwkoopse eilanden ligt het Noorder-Krammer (BR5152), welke aan de noordkant wordt begrensd door de Grevelingendam en aan de westkant door de aanzet van de Philipsdam. Het is een groot stuk open water met alleen beschutting voor weer en wind langs de randen. In de zomerperiode zijn grote delen begroeid met ondergedoken waterplanten. Door de openheid is dit gebied met name in trek bij grote groepen futen en geoorde fuut. Tussen de drijvende waterplanten kunnen zich grote groepen krakeenden, slobbeend en meerkoeten bevinden. In periodes met veel wind vindt verplaatsen veel vogels zich naar de luwe delen van de Nieuwkoopse eilanden, Krammersche Slikken, Plaat van de Vliet en de eilandjes langs de Philipsdam. Vanaf de Grevelingendam heb je een goed zicht op dit stuk water, wat met name in de zomermaanden spectaculaire beelden geeft door de duizenden aanwezige watervogels.

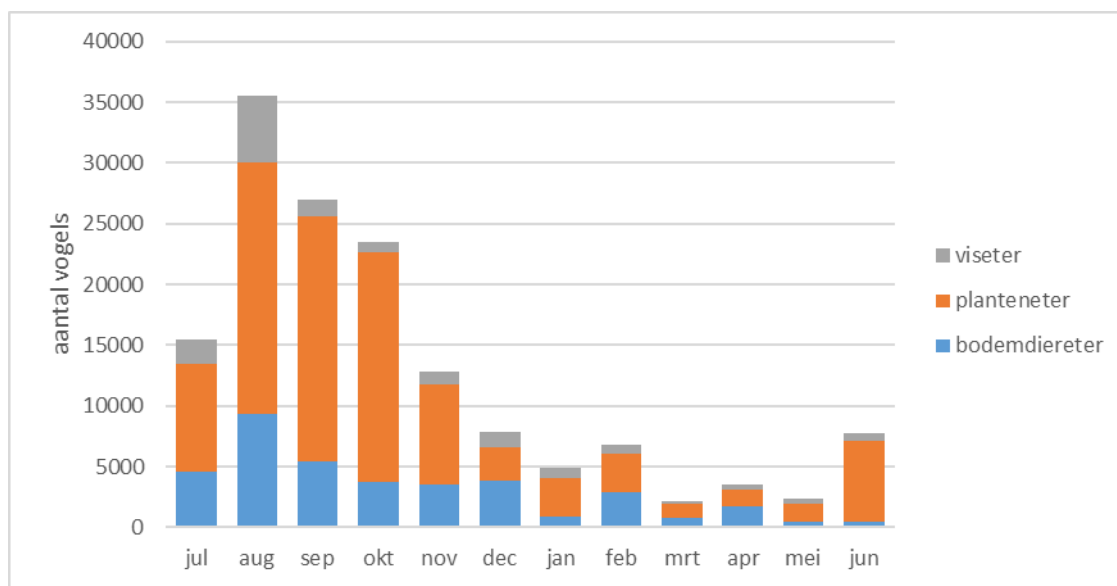
3.3 Plasjes Philipsdam (ZH8754)

Dit telgebied is pas sinds dit telseizoen toegevoegd aan de tellingen. Het beslaat de bermen en taluds van de Grevelingendam en de kruising Grevelingendam-Philipsdam. Op deze kruising bevinden zich drie plasjes, welke periodiek erg in trek zijn bij kuifeenden en tafeleenden. De op de Nieuwkoopse eilanden broedende ganzen zwemmen met hun net uitgekomen jongen naar deze locatie. In de winter foerageren er regelmatig rotganzen.

4 Resultaten

4.1 Inleiding voedselgroepen

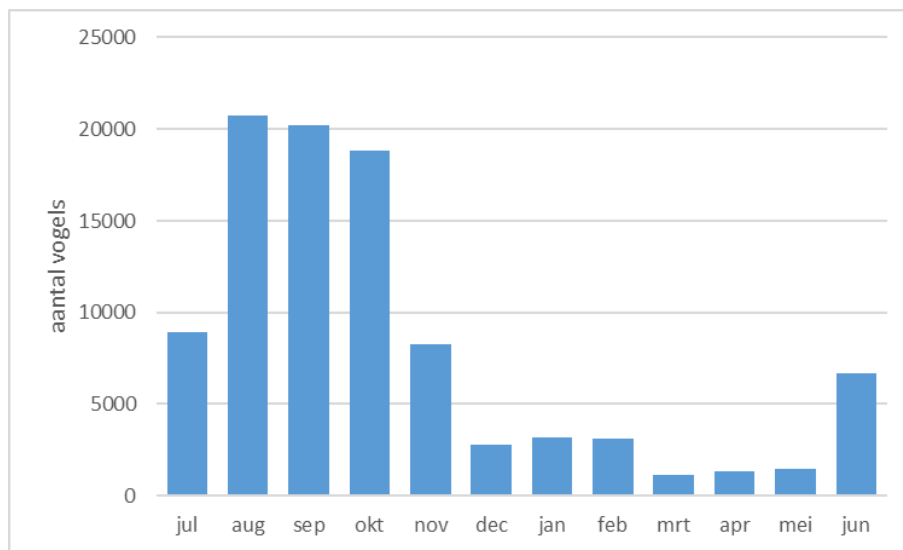
Van juli tot en met november verblijven tienduizenden watervogels in de Krammer. In 2019/20 werden maximaal 35.000 watervogels geteld, dat was in augustus (figuur 2). Met 65% van het aantal vogeldagen waren de planteneters het *talrijkst*, de bodemdiereters en viseters behaalden respectievelijk 25% en 10% van het aantal vogeldagen.

Figuur 2. Seizoenspatroon van de voedselgroepen in de Krammer in 2019/20.

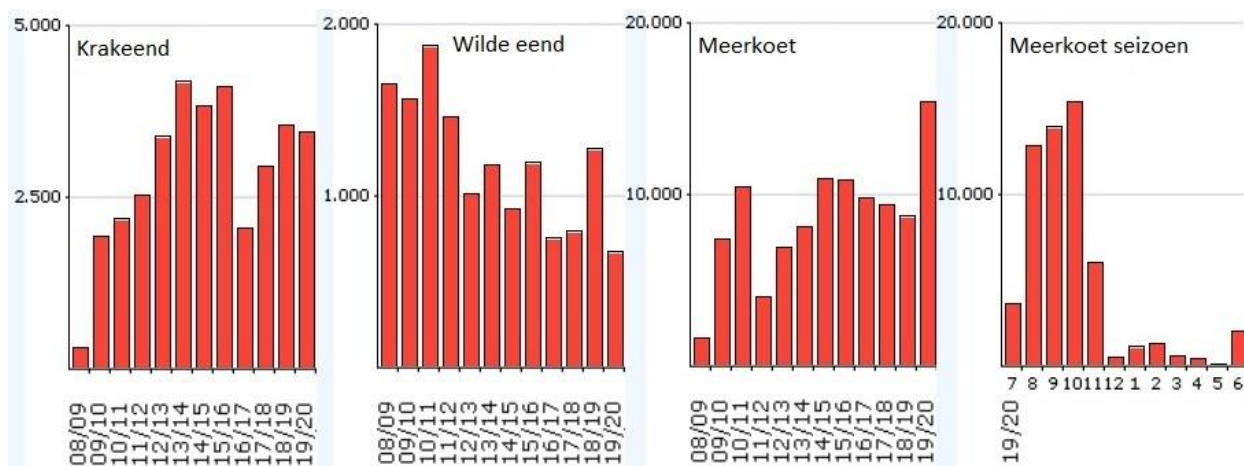
4.2 Herbivoren - planteneters

De belangrijkste voedselgroep in het Krammer-Volkerak zijn de planteneters. Vanaf juni beginnen de aantallen planteneters toe te nemen. In de maanden augustus tot oktober zijn de aantallen het hoogst (figuur 3). In het seizoen 2019/20 werden maximaal ruim 20.000 planteneters geteld in de Krammer, dat was in augustus en september. De talrijkste planteneters zijn meerkoet, krakeend, slobbeend, grauwe gans, wilde eend, smient en knobbelzwaan.

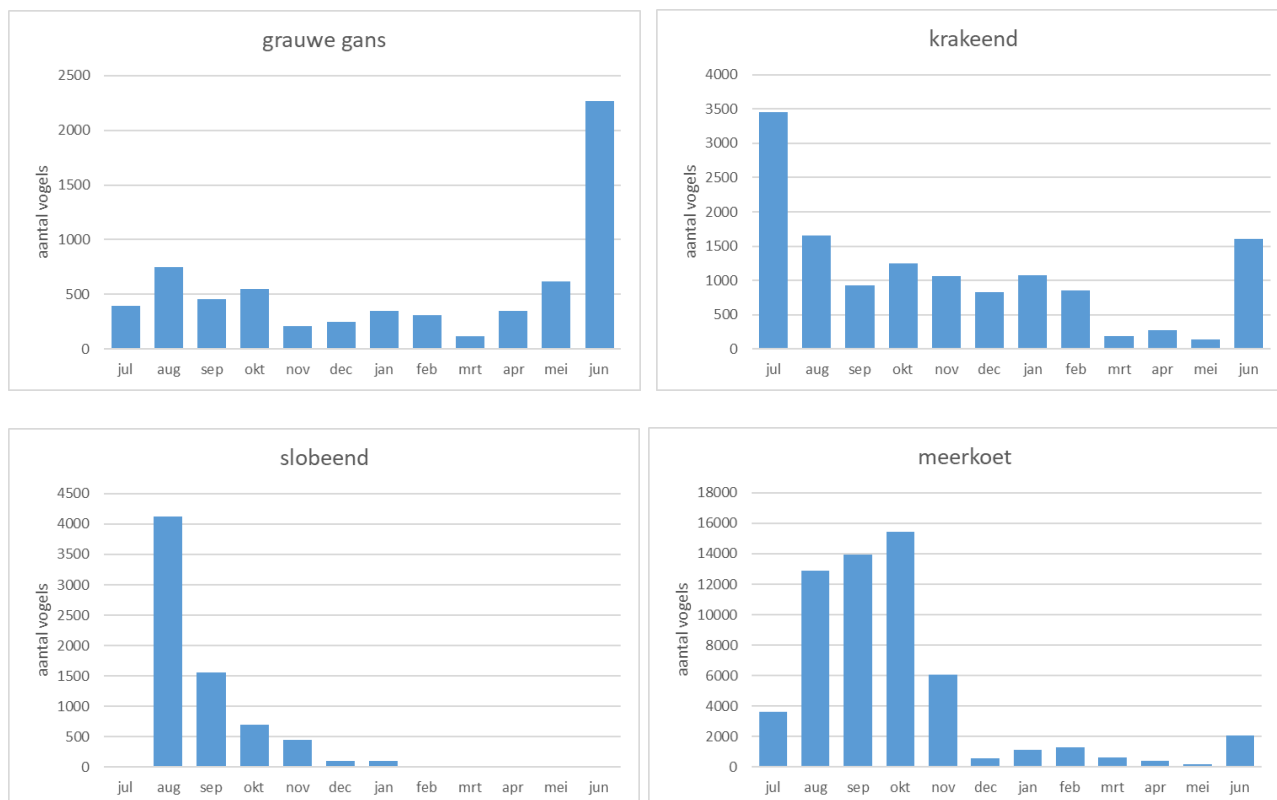

Figuur 3. Seizoenspatroon van de planteneters in de Krammer in 2019/20.

Meerkoet en kraakeend zijn de talrijkste planteneters in de Krammer, gevolgd door slobbeend en grauwe gans. De hoogste aantallen van deze soorten worden bereikt tijdens de ruiperiode, als de vogels niet kunnen vliegen. Dat is voor de grauwe gans in juni, voor de kraakeend in juli, voor de slobbeend in augustus en voor de meerkoet in augustus-oktober (Figuur 5). In afgelopen telseizoen beleefde de meerkoet een absoluut hoogtepunt met een maximum van meer dan 15.000 vogels in oktober. De kraakeend behaalde maximum van 3.458 in juli. Ook voor slobbeend was het een goed seizoen met een maximum van 4.120 vogels in augustus. Wilde eend en knobbelzwaan kwamen in vergelijking met het vorige seizoen iets lager uit.

Figuur 4. Trend van de seizoensmaxima van kraakeend, wilde eend en meerkoet in de periode 2008/09-2019/20 en seizoenspatroon van de meerkoet in 2019/20 in het Krammer.

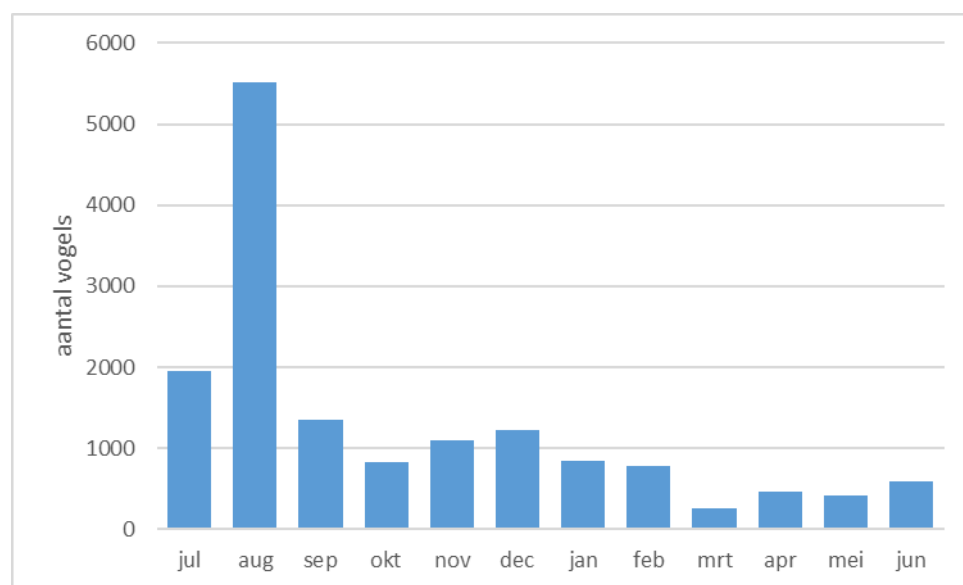
Figuur 5. Seizoenspatroon van grauwe gans, krakeend, slobbeend en meerkoet in de Krammer in 2019/20.

De trends van de seizoensmaxima van de talrijkste planteneters worden weergegevens in figuur 4. Voor de meeste soorten is de trend op de lange termijn positief. De wilde eend heeft op de langere termijn een landelijk negatieve trend, maar lijkt de laatste jaren in de Krammer de dalende trend af te wisselen met piekjaren. Smient en wintertaling hadden een matig jaar en kwamen onder het langjarig gemiddelde uit. Grauwe gans en knobbelzwaan laten een stabiele trend zien. Evenals de exoten als nijlgans en grote canadese gans. Steeds vaker worden krooneenden vastgesteld op het Krammer-Volkerak, met name in de in dit rapport behandelde telvakken. De krooneend is een indicatiesoort voor helder plantenrijk water met kranswieren.

Jaarlijkse verschillen in aantallen planteneters liggen vooral aan verplaatsingen tussen gebieden elders in Krammer-Volkerak, Haringvliet (met name Ventjagersplaten), Biesbosch en Zoommeer. Ook zijn landelijke trends en weersomstandigheden (in fly-way) bepalend voor trends. In het Krammer-Volkerak bepaald met name de aanwezigheid van drijfvlagen van blauwalgen het aantal planteneters in de zomer. In de telgebieden zijn deze zelden aanwezig, maar met zuidoostelijke wind worden deze vanaf de Brabantse zijde naar de Grevelingendam gestuwd. Massale aanwezigheid van blauwalgen veroorzaakt sterfte onder waterplanten en afname van planteneters.

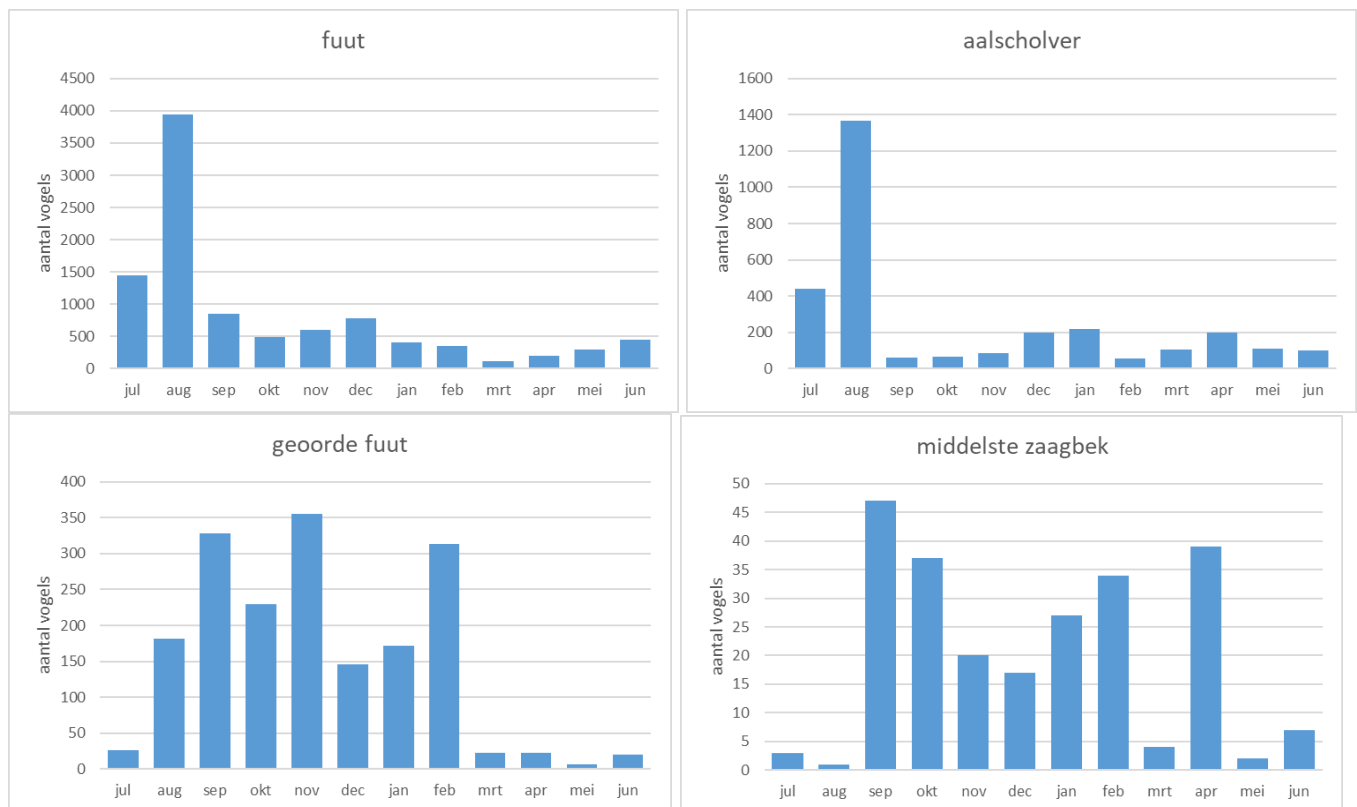
4.3 Piscivoren - viseters

De viseters zijn niet de talrijkste groep maar van juni tot februari verblijven relatief belangrijke aantallen in de Krammer (figuur 6). De hoogste aantallen worden gezien in juli en augustus als de Fuut massaal naar het gebied komt om te ruien. De talrijkste viseters zijn: fuut, aalscholver en geoorde fuut. Middelste zaagbekken uit Oosterschelde en Grevelingenmeer komen naar de Krammer om daar te slapen maar dat komt niet tot uiting in de tellingen.

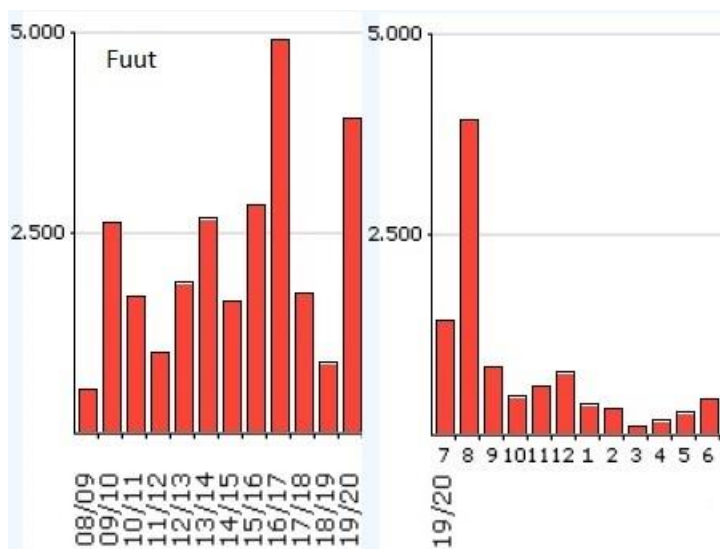
Figuur 6. Seizoenspatroon van de viseters in de Krammer in 2019/20.

De talrijkste viseter in de Krammer is de fuut. Het Krammer-Volkerak is voor de afgelopen jaren zelfs het belangrijkste ruigebied van Nederland (Sovon, 2018). In het telseizoen 2019/2020 was het seizoenstotaal van bijna 10.000 vogels, het op één na beste jaar ooit voor de fuut. In augustus werd het seizoensmaxima van 3838 vogels geteld (figuur 7). De soort profiteert van de vele aanwezige jonge vissen in de velden met ondergedoken waterplanten. Ze kunnen er met grote gemengde groepen met aalscholvers, geoorde futen foerageren. Veelal hangen boven de groepen visdieven en kokmeeuwen en staan aan de oevers de grote zilverreigers en lepelaars de opgedreven vissen op te wachten. Opvallend is ook de late startdatum van broedende futen in het Krammer-Volkerak en de hoge dichtheden nesten die gehaald kunnen worden. De late startdatum vanaf juni heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de dan pas beschikbare jonge vissen. Na de fuut is de aalscholver de talrijkste viseter in de Krammer met maximaal 1369 exemplaren in augustus 2019. Het seizoenpatroon van de aalscholver is vergelijkbaar met de fuut, met een piek in de nazomer. De geoorde fuut en middelste zaagbek zijn wintergasten in de Krammer. Met maandelijks 150-350 exemplaren in de periode augustus-februari is het gebied een belangrijk overwinteringsgebied voor de geoorde fuut geworden. Overdag zijn de aantallen middelste zaagbekken niet zo groot maar 's avonds komen honderden exemplaren naar de Krammer om daar te slapen. Voor middelste zaagbek en brilduiker heeft de Krammer een slaappleaatsfunctie voor vogels die overdag foerageren op de Grevelingen en Oosterschelde. Deze aantallen zijn echter niet meegenomen in de telling en worden niet structureel bijgehouden.

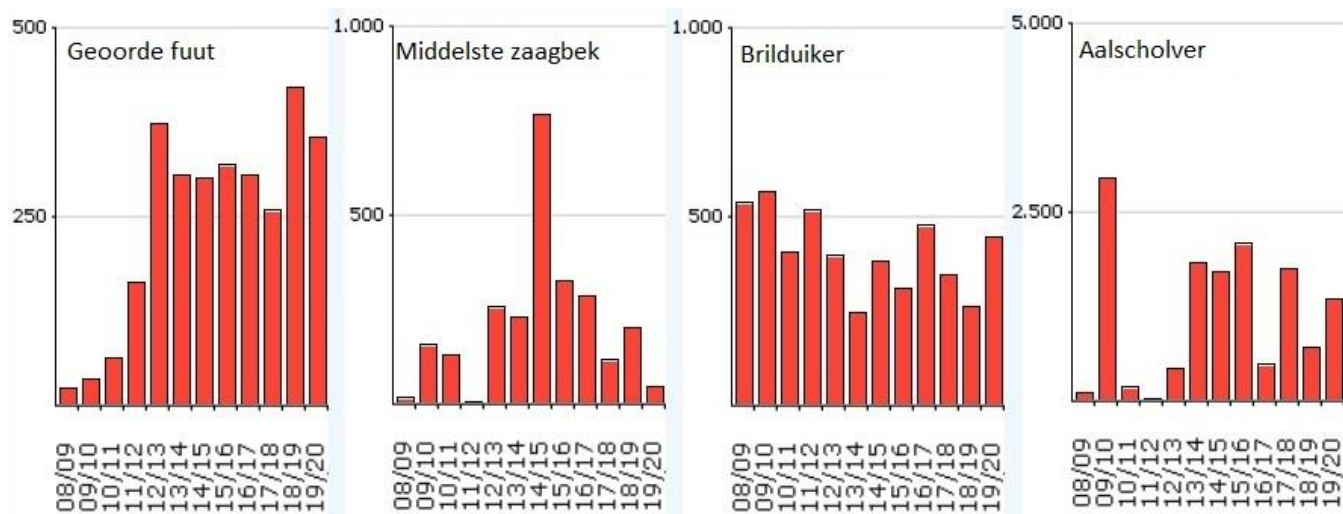

Figuur 7. Seizoenspatroon van fuut, aalscholver, geoorde fuut en middelste zaagbek in de Krammer in 2019/20.

Viseters doen het relatief goed in het Krammer-Volkerak, in de Grevelingen nemen geoorde fuut en middelste zaagbek af (Hoekstein *et al.* 2019), terwijl de soorten het goed doen de Oosterschelde, Veerse Meer en Krammer-Volkerak. Voor beide soorten worden echter in het Deltagebied niet de aantallen uit de piekjaren gehaald. Aalscholwers nemen in het Krammer-Volkerak flink toe sinds de waterkwaliteitsverbetering. De soort broedt onder andere op de Nieuwkoopereilanden in gemengde kolonies met grote zilverreiger en blauwe reiger. De aantallen nesten op deze locatie nemen de laatste jaren af. Een deel is verhuisd naar de Noordplaat, maar het aantal broedende aalscholwers neemt af en volgt hiermee de landelijke trend. Mogelijk hebben de vogels last van verstoring en predatie (eieren en jongen) door zeearend en havik. In de kolonie kwamen in 2020 een recordaantal van 34 grote zilverreigers tot broeden, maar deze kolonie ondervond last van predatie door havik (pers. obs. R.J. Buijs, R. in 't Veld en D. van Straalen). In totaal werden dit telseizoen 80 grote zilverreigers vastgesteld, de meeste vogels zullen echter gemist zijn tussen de eilanden, maximaal werden 13 exemplaren geteld (juli en september). De aantallen aalscholver die in de telling komen zijn sterk afhankelijk van de foerageeractiviteit van de vogels. In de nazomer foerageren aalscholwers in grote groepen van soms wel 2000 vogels of meer op het Krammer-Volkerak. De vogels verplaatsen zich snel over het meer en zijn lastig te tellen. Door de hoge aantallen kan een dergelijke groep snel de jaarlijkse trend van een telgebied beïnvloeden (figuur 9). Jaarlijks worden lage aantallen kuifduikers geteld, maar voor een zoet meer is een seizoensgemiddelde van zeven exemplaren erg goed. In het gehele Krammer-Volkerak overwinteren zo'n kleine 30 kuifduikers, wat zo'n 15% van de overwinterende populatie van Nederland is. Opvallend is de al jaren aanwezige territoriale man roodhalsfuut in telgebied Noorder-Krammer. De vogel is bijna altijd alleen en in de jaren dat hij gepaard was bleef het bij nestbouw. Roodhalsfuten zijn echter indicatief voor helder, schoon, plantenrijk water en past dus geheel bij de ontwikkeling van het meer. De soort wordt in bijna alle maanden vastgesteld.

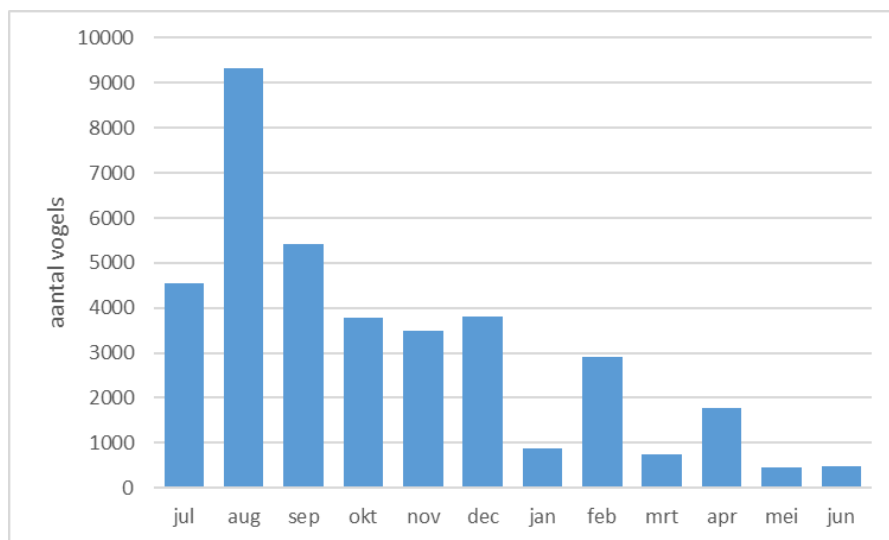
Figuur 8. Trend van het seizoenmaximum (periode 2008/2009-2019/2020) en het seizoenverloop (seizoen 2019/2020) van de fuut in het Krammer.

Figuur 9. Seizoenmaxima viseters en brilduiker

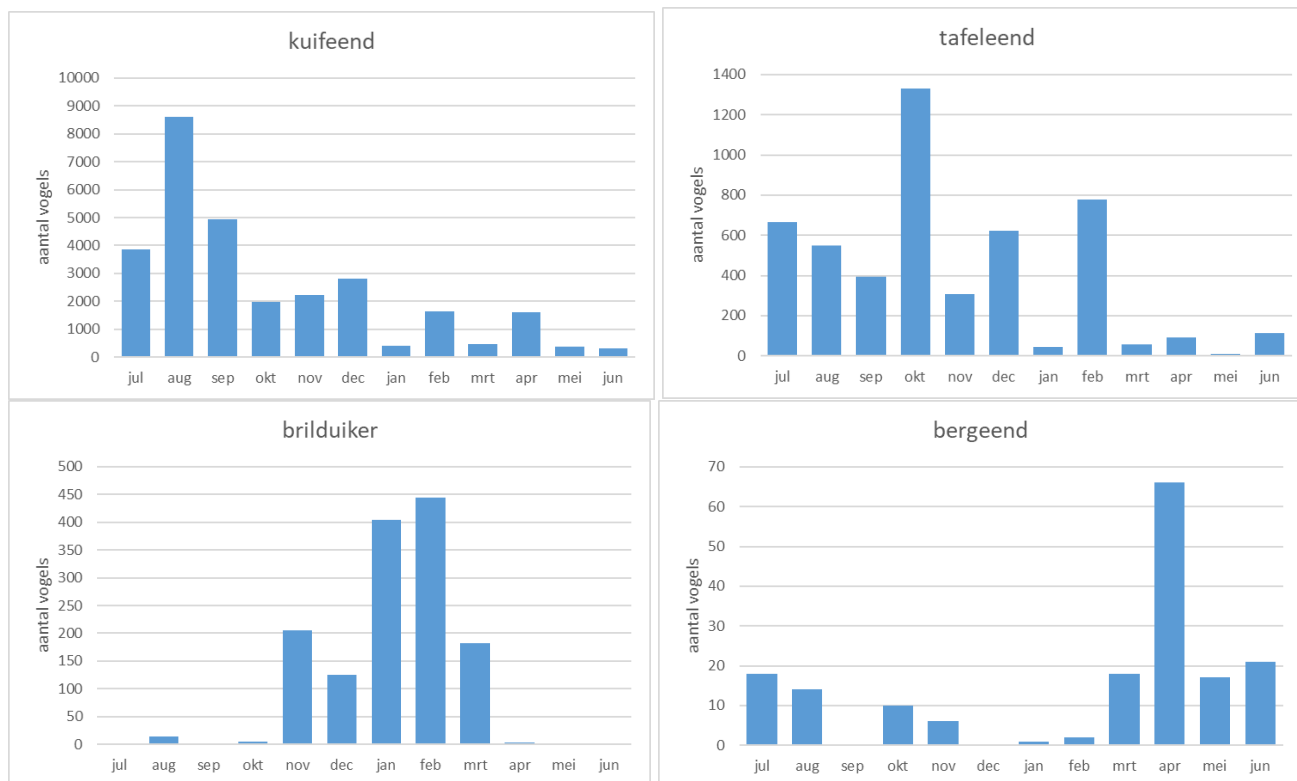
4.4 Benthivoren - bodemdiereters

Na de planteneters zijn de bodemdiereters de talrijkste voedselgroep in de Krammer. Van juli tot februari verblijven enkele duizenden exemplaren in het gebied met een piek van ruim 9000 exemplaren in augustus (figuur 10). De talrijkste bodemdiereters zijn de duikeenden: kuifeend, tafeleend en brilduiker. Sinds de afsluiting van het Krammer-Volkerak zijn door het wegvallen van getij soorten als bonte strandloper, tureluur, rosse grutto en zilverplevier hun foerageergebied grotendeels kwijt.

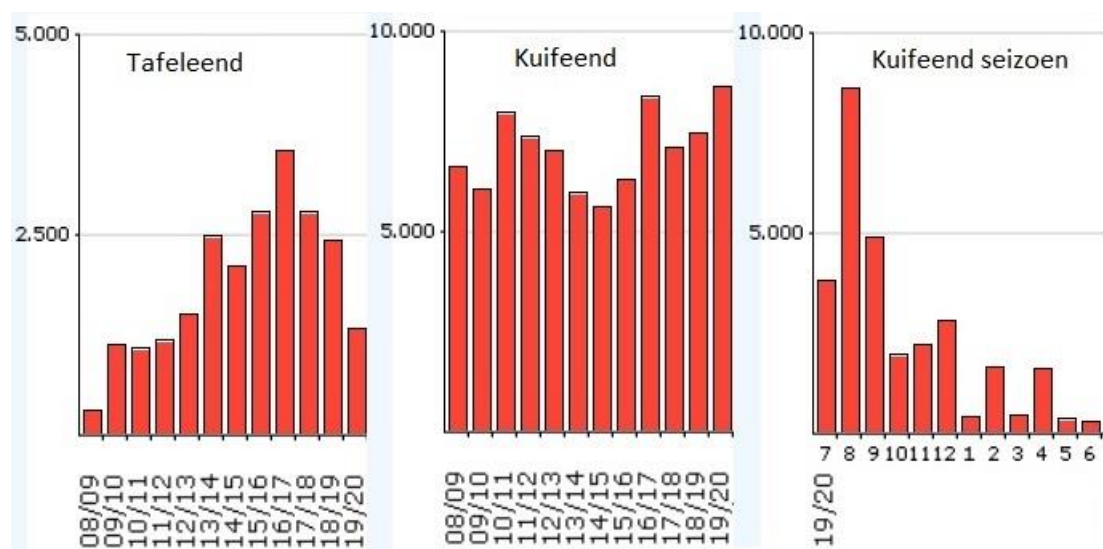
Figuur 10. Seizoenspatroon van de bodemdiereters in de Krammer in 2019/20.

De kuifeend en tafeleend zijn het talrijkst in de maanden juli-december. Beide soorten bereiken piekaantallen in het najaar met respectievelijk 8619 exemplaren in augustus en 1330 in oktober 2019/2020 (figuur 11). De brilduiker is van november tot maart in aantallen van betekenis aanwezig met in 2019/2020 een piek van 445 exemplaren in februari 2020. Bergeend is in de telgebieden in lage aantallen aanwezig, de soort is op de nabijgelegen Krammersche Slikken veel talrijker.

Figuur 11. Seizoenspatroon van kuifeend, tafeleend, brilduiker en bergeend in de Krammer in 2019/20.

Kuifeend en tafeleend namen na de waterkwaliteitsverbetering (2009) flink toe (figuur 12). Kuifeend bereikte in het telseizoen 2019/2020 zelfs een record aantal met een seizoensmaxima van ruim 8600 vogels in de maand augustus. Het Krammer-Volkerak is één van de belangrijkste gebieden voor kuifeenden in Nederland. De soort lijkt vooral te profiteren van de aanwezigheid van de quaggamossel. De tafeleend had één van de slechtste jaren sinds de waterkwaliteitsverbetering. Directe oorzaken zijn lastig aan te wijzen, maar in het lopende telseizoen zien we weer een stijgende trend. Het jaarlange gemiddelde is echter ruim boven de 1% norm van Ramsar. Brilduiker laat een stabiele trend zien (figuur 9). De hoogste aantallen worden geteld in de luwe zone tussen de Nieuwkoopse eilanden. Er is veel uitwisseling tussen de Grevelingen en weersomstandigheden kunnen de aantallen beïnvloeden. Tijdens perioden met veel wind is de luwe zone tussen de eilanden een aantrekkelijk foerageergebied. Langs de Grevelingendam worden in sommige maanden enkele honderden rustende kieviten waargenomen. Het gebied heeft echter een verwaarloosbare functie voor steltlopers. Leuk is dat kievit en bonte strandloper soms ook in kleine groepjes foerageren op de massa's waterplanten. Een sinds twee jaar overwinterende oeverloper bij de Hoek van Sint Jacob is elke telling weer het zoeken waard.

Figuur 12. Seizoensmaxima bodemdiereters en seizoensverloop kuifeend

4.5 Meeuwen en sterns

Beide soortgroepen komen in lage aantallen voor. Kokmeeuwen rusten vaak op het water ter hoogte van de waterzuivering in de Zuiderlandse Polder van Oude Tonge of langs de Grevelingendam. De aantallen visdieven en dwergmeeuwen zijn sterk afhankelijk van het moment van tellen in de piek van de voorjaarsstrek. Visdieven foerageren in de zomermaanden meestal in lage aantallen boven de velden waterplanten. Met name in het najaar en winter houden zich altijd een aantal grote mantelmeeuwen op in de telgebieden. Deze vogels zijn gespecialiseerd in het vangen van brilduiker, slobbeend en soms ook kuifeend.

4.6 Roofvogels

Het gebied is, met name in de winter, in trek bij zeearenden. Deze worden echter niet elke telling vastgesteld. Het broedpaar van de Slikken van de Heen wordt buiten de tellingen om regelmatig gezien in de toppen van de bomen op de Nieuwkoopse Eilanden. De zeearenden jagen tussen de eilanden voornamelijk op meerkoet en geoorde fuut. Ook is predatie van nesten aalscholver vastgesteld. Op de eilanden broeden ongeveer twee paren havik. Deze profiteren in het Krammer-Volkerak van de hoge biomassa aan watervogels. Tijdens de tellingen worden de geregeld gezien. Boven de eilanden worden geregeld foeragerende buizerds gezien. In 2020 werd er zelfs gebroed op de oostelijke eilanden.

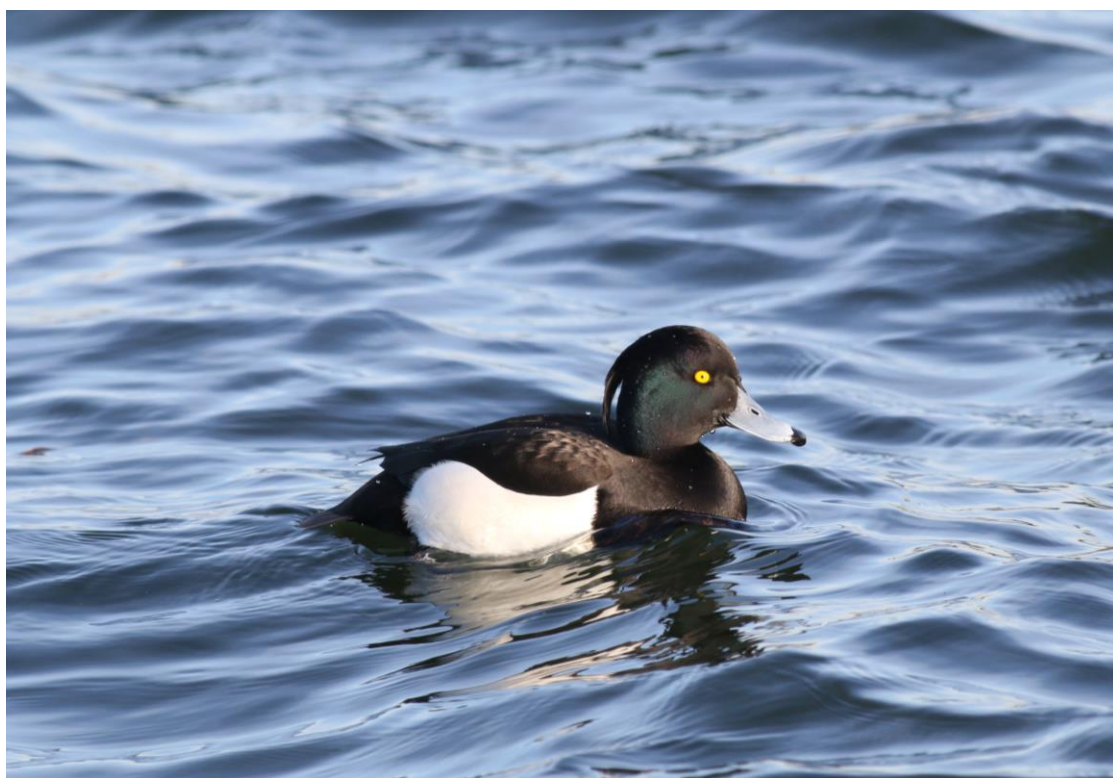

Sociaal foeragerende groepen met aalscholvers en (kleine) zilverreigers is een kenmerkend beeld tussen de eilanden

5 Recente ontwikkelingen Krammer

5.1 Verstoring

Tijdens de tellingen werd zeven maal een menselijke verstoringbron genoteerd. Het navolgende verslag is met name gebaseerd op waarnemingen van de teller buiten de tellingen. Bij verstoringen in de telgebieden gaat het bijna altijd om boten of kanoërs. Sportvisserij met boten vormen de belangrijkste verstoringbron. Het telgebied Nieuwkoopse eilanden is gesloten terrein, maar jaarlijks worden er, buiten de reguliere tellingen, tientallen bootjes binnen de eilandgroep genoteerd. Op het Noorder-Krammer ligt de situatie complexer, dit deel is een deel van het jaar geopend voor sportvisserij met boot. Echter ook in de gesloten periode worden regelmatig sportvisserij aangetroffen, het gaat vermoedelijk om vele tientallen per week. De gesloten periode loopt van 1 april t/m 31 juli, de kaart op visplanner.nl blijkt voor vele echter niet duidelijk. De meeste aangesproken sportvisserij zijn begripvol en geven aan dat de kaart voor hun onduidelijk is. De periode vanaf 31 juli zorgt echter voor zeer veel verstoring van watervogels. Veel vogels behalen in dit deel van het Krammer-Volkerak internationaal belangrijke aantallen, waardoor de verstoring grote invloed heeft op deze soorten.

Verstoring met boten heeft grote invloed op soorten als kuifeend.

Met name slobbeend, kuifeend, krakeend, fuut en geoorde fuut hebben last van deze verstoring. De Hoek van Sint Jacob, gelegen in de noordhoek van het Noorder-Krammer tegen de Grevelingendam wordt geregeld gebruikt als trailerhelling. Ook dit zorgt voor verstoring van onder andere laat broedende futen. Het informatiepaneel van Staatsbosbeheer is hier al jaren verdwenen, duidelijke bebording ontbreekt. Beroepsvisserij vindt niet plaats in de telgebieden, in de nieuwe vergunningen zijn deze telgebieden afgesloten voor beroepsvisserij in verband met het grote belang voor watervogels. Deze pier van de Hoek van Sint Jacob wordt al jaren gebruikt als locatie voor

vrachtwagens met tanks om water op te pompen voor Zeeuwse agrariërs. Dit zorgt voor lokale verstoring, maar in toenemende mate voor vernietiging van futennesten. In recente jaren staan regelmatig meerdere vrachtwagens water te pompen, waardoor men soms door ruimtegebrek de aanzuigslang door de rietkraag heen gooit. Door de hoge dichtheid aan futen in deze hoek worden regelmatig nesten verstoord of vernietigd. Voor deze werkzaamheden op deze locatie zijn geen duidelijke regels. In het voorjaar van 2020 is gestart met het Windpark Zuiderland. De werkzaamheden zorgen al wel voor verstoring en vernietiging van nesten van fuut doordat men water uit de bouwputten bij de Hoek van Sint Jacob in het Noorder-Krammer loost.

Al jaren bewaakt een mannetje roodhalsfuut een territorium bij de Hoek van Sint Jacob. (Foto: Maarten Sluijter)

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

- Het Noorder-Krammer en Nieuwkoopse eilanden vormen samen één van de belangrijkste vogelgebieden van het Krammer-Volkerak. In het gebied komen nationaal en internationaal belangrijke aantallen vogels voor waaronder krakeend, slobbeend, kuifeend, tafeleend, geoorde fuut, fuut, meerkoet en middelste zaagbek.
- Het Krammer-Volkerak ontwikkelt zich nog altijd, wat onder andere zichtbaar is in de vogelsoorten en aantallen. Het steeds vaker opduiken en zelfs vestigen (broeden/territoria) van krooneend en roodhalsfuut is indicatief voor de waterkwaliteitsverbetering.
- Plantenetters en viseters vormen de belangrijkste voedselgroepen in de telgebieden van de Krammer.
- Van bodemdiereters komen indrukwekkende aantallen kuifeenden en tafeleenden voor in telgebieden. Het is belangrijk voor brilduikers. Steltlopers zijn echter zeer schaars en beperkt zich voornamelijk tot kievit, schonekster, witgat en overloper.
- Het gebied is tijdens de voorjaarsstrek belangrijk voor visdief en dwergmeeuw, dit zijn echter altijd korte piekmomenten die niet terug zijn te zien in de reguliere tellingen. Andere meeuwen en sterns komen in zeer lage aantallen voor.
- Voor roofvogels is het gebied vooral belangrijk voor zeearenden. Met name de Nieuwkoopse eilanden bieden voor de soort uitkijkposten en veel voedsel in de vorm van met name meerkoeten.
- Verstoring door sportvisserij vindt regelmatig plaats. Beroepsvisserij mag niet (meer) plaatsvinden in de telgebieden volgens de nieuwe vergunning.

6.2 Aanbevelingen

- Huidige rapportage bestaat slechts een deel van het Krammer-Volkerak. Een jaarlijks overzichtsrapportage van het gehele watersysteem geeft meer inzicht in de bijzondere ontwikkeling van het meer. Een veel gehoorde klacht is dat een mooi overzicht van deze ontwikkeling ontbreekt. Dit geeft ook problemen bij natuurtoetsen en beleid. Ook bij de vaststelling van doelsoorten werd duidelijk dat een compleet overzicht de wens is van vele partijen. Hoewel trends in onderhavige rapportage vaak in de context van het gehele Krammer-Volkerak zijn geprobeerd te plaatsen, is een goede argumentatie van de trends niet mogelijk. Juiste interpretatie vereist dan ook gebiedskennis en een compleet overzicht van het systeem binnen het Deltagebied.
- Toekomstplannen, gebiedsgebruik en ruimtelijke ordening dienen rekening te houden met actuele internationaal belangrijke aantallen watervogels.
- Betere bebording met educatie en verbodsbepalingen is nodig, met name bij de Hoek van Sint Jacob. Dit om drukte met vrachtwagens in goede banen te leiden en te voorkomen dat dit punt als trailerhelling wordt gebruikt.
- Veranderen van de openstelling van het Noorder-Krammer is nodig om significante verstoring van internationaal belangrijke aantallen watervogels te voorkomen. Huidige periode van 1 april t/m 31 juli zou moeten worden verlengd tot 15 september.

7 Literatuur

- Hoekstein, M.S.J., Arts, F.A., S.J. Lilipaly, K.D. van Straalen, M. Sluijter & P. A. Wolf, 2020. Watervogels en zeezoogdieren in de Zoute Delta 2018/2019. Rijkswaterstaat, Centrale informatievoorziening Rapport BM 20.03. Deltamilieu Projecten Rapportnr. 2020-03. Deltamilieu Projecten, Vlissingen.
- Kraker, K., Watervogeltellingen Krammer 2018-2019, 2019. Traject Oude Tonge/Philipsdam. Sandvicenis, Ecologisch Adviesbureau, Burgh-Haamstede.
- Sovon, 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Nijmegen.
- Sovon.nl

Bijlage 1 Jaaroverzicht BR5151

Soort	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
Grote Canadese Gans	65	11	12	26	3	166	92	16	16	12	16	37
Brandgans	55	0	2	0	0	1	5	2	18	22	9	19
Grauwe Gans	38	365	195	535	32	153	141	190	37	133	390	1664
Soepgans	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	5
Zwarte Zwaan	0	4	9	17	6	0	0	3	4	0	6	4
Knobbelzwaan	396	255	495	106	52	54	27	49	18	28	198	43
Wilde Zwaan	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
Nijlgans	24	29	4	0	9	0	0	0	0	2	0	14
Bergeend	13	14	0	10	4	0	0	2	14	46	14	19
Casarca	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	0	42	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Slobeend	18	460	859	629	104	0	2	2	0	2	1	3
Krakeend	3158	1047	336	879	346	99	46	46	0	85	6	817
Smient	0	2	812	270	22	32	16	0	0	0	0	0
Wilde Eend	169	156	210	134	140	563	47	208	17	70	43	283
Soepeend	2	3	1	0	0	7	0	6	0	1	1	0
Pijlstaart	0	4	6	56	2	2	1	0	0	0	0	0
Wintertaling	6	0	24	2	5	0	0	38	0	0	0	0
Krooneend	0	1	1	8	0	0	0	0	0	2	0	0
Tafeleend	199	247	227	1286	296	622	0	776	29	82	6	111
Kuifeend	623	5291	4274	1736	1464	2801	33	1532	271	876	174	143
Topper	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0
Brilduiker	1	0	0	0	77	43	230	236	168	1	0	0
Grote Zaagbek	0	0	0	0	9	17	19	33	0	0	0	0
Middelste Zaagbek	0	0	14	18	7	3	0	14	2	6	0	0
Rosse Stekelstaart	0	1	3	2	3	0	0	0	0	0	0	0
Dodaars	3	4	8	2	4	2	1	0	0	0	0	0
Roodhalsfuut	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fuut	191	2426	279	274	197	109	7	58	63	81	89	75
Kuifduiker	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Georde Fuut	2	86	125	155	133	7	0	164	8	8	0	0
Blauwe Reiger	4	4	11	1	3	2	1	1	0	1	2	1
Grote Zilverreiger	7	6	11	8	6	8	0	1	8	7	1	5
Kleine Zilverreiger	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Aalscholver	441	225	56	63	67	179	133	50	95	194	109	96
Sperwer	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-
Havik	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	1
Bruine Kiekendief	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zeearend	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0
Buizerd	-	-	2	-	-	-	2	2	1	-	-	2
Waterral	0	0	2	0	0	2	0	3	2	0	0	0

Waterhoen	4	3	2	1	3	2	0	0	0	2	0	0
Meerkoet	2157	4360	10263	13875	3974	289	34	777	194	119	98	1061
Scholekster	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	2	4
Kievit	0	0	37	343	130	0	0	0	0	0	0	3
Kleine Plevier	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oeverloper	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	1
Witgat	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kokmeeuw	0	4	28	4	0	0	0	0	0	0	2	0
Dwergmeeuw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0
Stormmeeuw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
Grote Mantelmeeuw	1	0	2	3	2	0	2	1	0	0	1	1
Zilvermeeuw	1	0	0	1	1	2	2	6	11	10	4	2
Pontische Meeuw	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Kleine Mantelmeeuw	2	0	0	0	0	0	0	0	0	5	3	4
Visdief	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	3
IJsvogel	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0
Torenvalk	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-

Bijlage 2 Jaaroverzicht BR5152

Soort	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
Rotgans	0	0	6	14	1	8	47	0	1	7	0	0
Grote Canadese Gans	211	62	0	28	13	0	14	5	2	8	7	12
Brandgans	71	10	0	0	0	0	8	48	26	32	2	18
Grauwe Gans	360	381	259	12	179	95	181	97	26	165	172	522
Soepgans	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Zwarte Zwaan	9	7	7	6	6	9	6	2	4	0	0	2
Knobbelzwaan	89	74	26	20	2	7	22	25	28	20	198	77
Kleine Zwaan	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
Nijlgans	3	0	10	0	0	2	0	0	0	0	0	0
Bergeend	0	0	0	0	2	0	1	0	2	20	3	2
Zomertaling	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Slobeend	2	3660	704	66	338	78	90	6	0	2	1	4
Krakeend	300	609	597	365	715	724	1015	803	187	189	132	786
Smient	3	180	1347	21	4	53	18	23	0	0	0	0
Wilde Eend	323	425	305	94	98	85	112	146	48	58	29	209
Soepeend	0	0	0	0	1	4	3	0	0	0	0	0
Pijlstaart	0	0	6	18	11	26	10	24	0	0	0	0
Wintertaling	0	42	43	17	80	0	48	0	0	9	0	3
Krooneend	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
Tafeleend	465	302	166	44	10	0	37	0	27	8	2	4
Kuifeend	3224	3326	660	241	766	5	275	50	204	725	171	167
Brilduiker	1	14	1	5	129	82	174	209	14	2	0	0
Grote Zaagbek	1	1	20	0	0	52	0	0	0	0	0	0
Middelste Zaagbek	3	1	33	19	13	14	26	20	2	33	2	7
Dodaars	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0
Roodhalsfuut	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Fuut	1257	1512	577	212	406	667	392	286	49	113	200	375
Kuifduiker	0	0	0	0	0	2	1	0	1	2	0	0
Geoorde Fuut	24	95	203	75	222	139	172	150	14	14	6	20
Blauwe Reiger	2	1	2	2	2	2	1	0	2	0	0	1
Grote Zilverreiger	6	2	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Kleine Zilverreiger	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Aalscholver	0	1144	6	4	18	18	83	4	8	3	0	2
Buizerd	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2	-	1
Waterhoen	0	3	6	6	2	0	2	2	0	2	0	0
Meerkoet	1480	8510	3670	1539	2069	263	1101	520	432	284	91	987
Scholekster	2	0	0	3	2	0	6	8	0	8	4	8
Kievit	10	130	36	117	535	3	0	1	0	2	3	0
Steenloper	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oeverloper	3	2	1	0	0	0	0	0	0	1	13	0
Witgat	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0
Tureluur	0	0	0	0	3	0	4	2	1	0	2	0
Groenpootruiter	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0
Kokmeeuw	11	36	167	39	75	2	22	14	196	39	65	9
Zwartkopmeeuw	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0
Stormmeeuw	2	0	0	2	0	5	2	2	0	0	0	1
Grote Mantelmeeuw	1	4	5	8	5	4	1	1	2	1	3	3
Zilvermeeuw	4	11	5	41	10	4	3	4	3	5	6	6
Kleine Mantelmeeuw	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0
Visdief	5	7	0	0	0	0	0	0	0	0	9	6
IJsvogel	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Torenvalk	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-

Bijlage 3 Jaaroverzicht ZH8754

Soort	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
Rotgans	0	0	0	0	0	22	28	48	2	0	0	0
Grote Canadese Gans	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0	0
Brandgans	0	0	0	0	0	0	0	0	31	0	0	0
Grauwe Gans	0	0	0	0	0	0	28	22	57	54	53	80
Knobbelzwaan	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Nijlgans	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bergeend	5	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Slobeend	0	0	0	4	7	16	2	0	4	4	2	0
Krakeend	0	0	0	0	0	0	16	0	0	0	0	0
Wilde Eend	0	0	4	68	19	30	28	2	0	6	6	8
Wintertaling	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0
Tafeleend	0	0	0	0	0	0	6	3	0	0	3	0
Kuifeend	0	2	0	0	3	6	102	68	0	0	45	7
Nonnetje	0	0	0	0	0	2	4	4	0	0	0	0
Middelste Zaagbek	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Dodaars	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Fuut	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0
Lepelaar	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Blauwe Reiger	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0
Grote Zilverreiger	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Kleine Zilverreiger	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0
Buizerd	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Meerkoet	0	0	0	2	0	4	0	6	0	12	4	0
Scholekster	2	0	0	0	0	6	0	4	4	0	0	2
Kievit	0	0	0	0	47	230	0	0	0	0	0	0
Watersnip	0	0	0	0	13	4	6	0	0	0	0	0
Oeverloper	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Kokmeeuw	4	0	0	0	0	0	0	0	4	0	3	3
Grote Mantelmeeuw	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zilvermeeuw	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	31
Kleine Mantelmeeuw	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0